

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик дошкільної освіти

Дипломна робота
магістра

з теми: **«ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ КОНФЛІКТНОЇ
ПОВЕДІНКИ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ»**

Виконала: студентка 2 курсу,
групи DOb1-M17
спеціальність 012 Дошкільна освіта
(денна форма навчання)
Лугова Наталія Володимирівна

Науковий керівник:
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психології освіти
Сич Василь Михайлович

Рецензент:
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психології освіти
Столяренко Ольга Борисівна

Кам'янець-Подільський – 2018 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНФЛІКТНОЇ ПОВЕДІНКИ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	6
1.1 Поняття про конфлікт, його характеристика та причини виникнення у вітчизняній та зарубіжній психолого-педагогічній науці.....	6
1.2 Сутність конфлікту у дітей дошкільного віку.....	15
1.3 Психологічні умови подолання конфліктів у дітей старшого дошкільного віку.....	26
Висновки до розділу 1.....	35
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ КОНФЛІКТНОЇ ПОВЕДІНКИ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	36
2.1 Методика та організація експериментального дослідження рівня конфліктної поведінки у дітей старшого дошкільного віку.....	36
2.2 Результати експериментального дослідження рівня конфліктної поведінки у дітей старшого дошкільного віку.....	46
Висновки до розділу 2.....	50
РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ УМОВ ПОПЕРЕДЖЕННЯ КОНФЛІКТНОЇ ПОВЕДІНКИ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	52
3.1 Програма інтерактивного навчання з попередження конфліктної поведінки у дітей старшого дошкільного віку.....	52
3.2 Результати реалізації програми інтерактивного навчання з подолання конфліктів у дітей старшого дошкільного віку.....	65
Висновки до розділу 3.....	74
ВИСНОВКИ.....	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	81
ДОДАТКИ.....	86

Вступ

Напружена соціально-психологічна ситуація, що склалася в українському суспільстві, зумовлює наростання негативних тенденцій у становленні особистості підростаючих поколінь. У них особливу тривогу викликають прогресуюча відчуженість, підвищена тривожність, зростання їх жорстокості, агресивності, потенційної конфліктності. Саме в дошкільному віці формуються уявлення про конфлікт і конфліктної ситуації, характер яких багато в чому визначає реальну поведінку дошкільника в конфлікті.

Аналіз вітчизняної та зарубіжної літератури показує, що проблема конфліктів знайшла досить глибоке відображення у роботах вітчизняних (Л.С. Виготський, Д.Б. Ельконін, Я.Л. Коломинський, В.М. Мясичев, В.С. Мухіна, М.І. Лісіна, М.І. Пірен, Н.І. Пов'якель, В.А. Семиченко та ін.) і зарубіжних дослідників (М. Дойч, Г. Келлі, Г. Лайоль, В. Майерс, Ф. Хьюсман та ін.). У даних роботах розкрито сутність конфлікту, його структуру, види, типологічні та динамічні характеристики, стратегії і тактики конфліктної протидії, методи попередження та врегулювання конфлікту.

Конфлікти у дошкільнят мають свою виражену специфіку, яка визначається одночасним впливом конфліктогенних факторів різної природи і віковими особливостями дошкільнят. Практика показує, що найбільш поширеними способами подолання конфлікту дошкільнят є нейтралізація агресивних і ворожих проявів, розведення конфліктуючих сторін, вилучення конфліктогенних чинників. Усе це способи, що знижують активність самих дошкільнят.

Однак, готовність дошкільника до конструктивної поведінки в умовах конфлікту формується в особливих умовах, створення яких є предметом роботи педагогів і психологів, які володіють методами особистісного розвитку дошкільників. Сучасні умови виховання дошкільнят вимагають розробленості методик з профілактики конфліктів з урахуванням всіх факторів, психологічних умов і особливостей дошкільників.

Отже, актуальність дослідження обумовлена важливістю проблеми попередження конфліктної поведінки у дітей старшого дошкільного віку.

Соціальна значущість проблеми та її недостатня наукова розробленість зумовили вибір теми нашого дослідження: «Психологічні умови попередження конфліктної поведінки у дітей старшого дошкільного віку».

Об'єкт дослідження – процес попередження конфліктної поведінки у дітей старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження – психологічні умови, що сприяють попередженню конфліктної поведінки у дітей старшого дошкільного віку.

Мета дослідження – обґрунтувати і перевірити психологічні умови попередження конфліктної поведінки у дітей старшого дошкільного віку.

В основу дослідження покладено **припущення** про те, що створення психологічних умов підвищать ефективність процесу попередження конфліктної поведінки у дітей старшого дошкільного віку.

Для досягнення мети дослідження і перевірки висунутої гіпотези було сформульовано такі **завдання**:

1. Вивчити і проаналізувати психолого-педагогічну літературу з проблеми конфліктної поведінки у дітей старшого дошкільного віку.
2. Виявити рівень конфліктної поведінки у дітей старшого дошкільного віку.
3. Обґрунтувати і апробувати психолого-педагогічні умови попередження конфліктної поведінки у дітей старшого дошкільного віку.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань використовувався комплекс взаємопов'язаних і доповнюючих один одного методів дослідження: вивчення і аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження; констатувальний та формувальний експерименти; соціометричний метод; метод спостереження за діяльністю дітей; кількісний і якісний аналіз отриманих результатів.

Експериментальна база дослідження. Експериментальне дослідження проводилося на базі ЗДО №22 м. Чернівці. Загальна чисельність вибірки становила 40 дітей старшого дошкільного віку.

Наукова новизна та теоретичне значення дослідження: визначено шляхи попередження конфліктної поведінки у дітей старшого дошкільного віку через спеціально організовані психологічні умови: використання в роботі з дітьми комплексу інтерактивних ігор; обігрування конфліктних ситуацій і моделювання виходу з них; використання психогімнастичних етюдів і навчання педагогів техніці активного слухання.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що обґрунтовані нами психологічні умови можна використовувати педагогами і психологами дошкільних освітніх установ при вирішенні завдань щодо попередження конфліктної поведінки у дітей старшого дошкільного віку.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати наукового дослідження доповідались та отримали схвалення на звітній науково-практичній конференції студентів та магістрантів факультету корекційної та соціальної педагогіки і психології Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, а також на II Всеукраїнській науково-практичній конференції «Від творчого педагога до творчої дитини: гармонія пратнерської взаємодії» (23-24 жовтня 2018 року, м. Кам'янець-Подільський).

Публікації. Зміст та результати роботи відображено у статті, яка була опублікована у збірнику тез II Всеукраїнської науково-практичної конференції «Від творчого педагога до творчої дитини: гармонія пратнерської взаємодії», 23-24 жовтня 2018 року.

Структура та обсяг. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (80 найменувань) та додатків. Текст викладено на 80 сторінках та містить 6 таблиць і 5 рисунків.

ВИСНОВКИ

Теоретичний аналіз психологічної літератури з проблеми попередження конфліктної поведінки у дітей старшого дошкільного віку дозволив нам прийти до таких висновків :

1. Конфлікт – це граничне загострення протиріч, зіткнення і протиборство, що викликаються протилежністю, несумісністю інтересів і позицій особистостей.

2. Дошкільний вік – особливо відповідальний період у вихованні, тому що є віком первісного становлення особистості дитини. У цей час у спілкуванні дитини з однолітками виникають досить складні взаємини, що істотно впливають на розвиток її особистості. Знання особливостей відносин між дітьми в групі дитячого саду і тих труднощів, які у них при цьому виникають, може надати серйозну допомогу дорослим при організації виховної роботи з дошкільнятами.

3. Конфлікти у дошкільнят породжуються суперечностями, що виникають при організації ними спільної діяльності або в процесі її. Подолання конфлікту в дошкільному віці пов'язано з роздільною здатністю оволодіння конфліктною ситуацією. Для подолання конфліктів між дошкільниками необхідне формування відкритих доброзичливо налаштованих відносин, чому сприяють спільні ігри, читання книг дітям, спільна діяльність дітей і дорослих.

4. Більшість психологів відзначають, що попередження конфліктної поведінки у дітей дошкільного віку передбачає усвідомлення дитиною самої себе; розвиток особистісних механізмів поведінки; формування первинних етичних інстанцій і на їх основі моральної оцінки; виникнення нових мотивів вчинків і дій.

5. Конфлікти у дошкільнят часто пов'язані з порушенням дитиною правил поведінки в дитячому саду, що виникають у процесі спілкування з однолітками і проявляються у формі зіткнень, сутичок, суперечок і сварок. Конфлікти у дошкільнят виникають в ігровій діяльності. Причинами виникнення конфліктів можуть бути недостатня ініціативність дитини у встановленні контактів з ровесниками, відсутність між дітьми емоційних устремлінь, різні вміння і можливості.

6. Факторами, що загострюють перебіг конфлікту в дошкільному віці є: підвищення і зовнішній прояв загострення пристрастей (гнів, страх, тривога, розчарування); прояв байдужості з боку дорослого на конфлікт, що виник; відсутність спроб встановлення і підтримання відносин; ескалація, тиражування конфліктної ситуації, збільшення числа дітей, учасників конфлікту; залучення батьків.

6. Факторами, що ведуть до ослаблення конфлікту є: відхід на нейтральну сторону; бесіда, пояснення, але не демонстрація; зменшення відчуття загрози, наявність і використання комунікативних навичок врегулювання конфліктів; збереження і зміцнення міжособистісних відносин.

7. Виявлення рівня розвитку конфліктної поведінки старших дошкільників здійснювалося на основі виділення наступних показників:

- соціометричний статус дитини в групі однолітків;
- особливості взаємодії дитини в системі «дитина-дитина»;
- прояв відхилень у поведінці дітей в процесі гри;
- рівень сформованості емпатії;
- ставлення дитини до конфліктної ситуації.

8. Необхідність роботи з попередження конфліктної поведінки у дітей старшого дошкільного віку підтверджується результатами констатувального експерименту. На підставі результатів констатувального експерименту за всіма методиками нами було встановлено відповідний рівень конфліктної поведінки дітей старшого дошкільного віку:

- низький рівень конфліктної поведінки нами було виявлено у 20% дітей старшого дошкільного віку. Це діти, які мають соціометричний статус бажаних. Ці діти характеризуються як не конфліктні, спокійні, вони намагаються з усіма підтримувати нормальні відносини, легко йдуть на контакт. Якщо виникає конфлікт, вони намагаються вирішити його продуктивно, або вербально. У цих дітей виявлено високий рівень емпатії, висока чутливість і ініціативність, стійкий позитивний емоційний фон;

- середній рівень конфліктної поведінки має 45% дітей старшого дошкільного віку. Це діти, які мають статус бажаних або ізольованих. У процесі спілкування з однолітками вони не провокують конфлікти, легко йдуть на контакт, активно і продуктивно взаємодіють. Однак в процесі гри у них виникають конфлікти з приводу вибору ролі або порушення правил гри. Ці діти не виявляють фізичної агресії, вони намагаються вирішити конфлікт, або уникаючи його, або звертаючись за допомогою до дорослого. Так само вони використовують вербальні способи поведінки в конфліктній ситуації. У цих дітей емпатія проявляється ситуативно, емоційний фон не стійкий;

- високий рівень конфліктної поведінки виявлено у 35% дітей старшого дошкільного віку. Ці діти мають в групі однолітків статус або відкинутих, або ізольованих, або популярних. У процесі взаємодії з однолітками ці діти часто самі провокують конфлікти, особливо в грі, застосовують фізичну агресію, руйнують гру або навмисно порушують правила, віднімають іграшки, конфліктують з приводу розподілу ролей в грі. У них низький рівень сформованості емпатії, низький рівень чутливості, нестійкий емоційний фон.

9. Для ефективного вирішення конфліктів у дітей старшого дошкільного віку доцільне використання інтерактивних ігор. Змістом роботи на формувальному етапі було створення таких умов: організація і проведення інтерактивних ігор, спрямованих на формування згуртованості і співробітництва у старших дошкільників, навчання ефективним способам спілкування, формування домагання на соціальне визнання і зняття конфліктності у дітей; обігрування конфліктних ситуацій і моделювання виходу з них; використання психогімнастичних етюдів спрямованих на формування мотивів позитивної поведінки; навчання педагогів техніці активного слухання.

10. Інтерактивні ігри, що використовувалися під час формувального експерименту, склалися з чотирьох блоків:

- 1) блок інтерактивних ігор на навчання ефективним способам спілкування;
- 2) блок інтерактивних ігор на згуртованість, співпрацю;

3) блок інтерактивних ігор, що відображають домагання на соціальне визнання;

4) блок інтерактивних ігор, спрямованих на зняття конфліктності.

11. В ході інтерактивного навчання спостерігалися позитивні зміни в поведінці дітей старшого дошкільного в плані зниження конфліктності:

- спостерігалася позитивна динаміка в розвитку вміння дітей вирішувати конфліктні ситуації на конструктивній основі;

- у дітей, що мають високий рівень конфліктності поведінки стали проявлятися навички конструктивної поведінки, тобто діти стали застосовувати конструктивні способи вирішення конфліктних ситуацій.

- спостерігалися позитивні зміни у відносинах дітей між собою, а саме, діти стали більш згуртованими і дружними.

12. За допомогою планомірної роботи в ході формувального експерименту нам вдалося знизити рівень конфліктності поведінки у дітей старшого дошкільного віку. До кінця формувального експерименту високий рівень конфліктності зберігся лише у 15% дітей старшого дошкільного віку, що на 20% нижче, ніж до початку формувального експерименту. Низький рівень конфліктності виявився у 60% дітей старшого дошкільного віку, що на 40% більше, ніж до початку формувального експерименту. Середній рівень конфліктності виявився у 25% дітей старшого дошкільного віку, що на 20% нижче ніж до початку формувального експерименту.

Отже, за підсумками порівняльного аналізу результатів до початку та після завершення формувального експерименту за всіма методиками встановлено, що у дітей старшого дошкільного віку виявилася тенденція до зниження рівня конфліктної поведінки.

Це свідчить про позитивний вплив програми інтерактивного навчання на подолання конфліктів у дітей старшого дошкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андреева Г.М. Социальная психология / Г.М. Андреева. – М. : Аспект Пресс, 2000. – 255 с.
2. Андреев В.И. Конфликтология: искусство спора, ведение переговоров, разрешение конфликтов / В.И. Андреев. – К. : Знання, 2002. – 321 с.
3. Анжарова А.И. Особенности общения старших дошкольников со сверстниками / А.И. Анжарова // Дошкольное воспитание. – 1975, №10. – С. 25-30.
4. Анцупов А.Я. Конфликтология / А.Я. Анцупов, А.И. Шпилов. – М. : Юнити, 2000. – 355 с.
5. Арцишевская И.Л. Работа психолога с гиперактивными детьми в детском саду / И.Л. Арцишевская. – М. : Книголюб, 2003. – 56с.
6. Баркан А.И. Практическая психология для родителей, или как научиться понимать своего ребенка / А.И. Баркан. – М. : Наука, 2001. – С.23-28.
7. Бовть О.Б. Організація корекційної роботи з агресивними дітьми / О.Б. Бовть // Початкова школа. – 1997. – № 7. – С.25-32;
8. Бовть О.Б. Причини агресивної поведінки дітей дошкільного віку / О.Б. Бовть // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 1. – С.94-100.
9. Богданов Е.Н. Психология личности в конфликте: учеб. пособие / Е.Н. Богданов. – СПб. : Питер, 2004. – 233 с.
10. Богуш А.М. Діти і соціум: Особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку / А.М. Богуш. – К. : Знання, 2006. – 315 с.
11. Бодалев А.А. Личность и общение / А.А. Бодалев. – М. : Педагогика, 1983. – 255 с.
12. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте / Л.И. Божович. – М. : Инфра-М, 2001. – 256 с.
13. Валкер Д. Тренинг разрешения конфликтов (для начальной школы). Как нам договориться? Практическое руководство по ненасильственному разрешению конфликтов / Д. Валкер. – СПб. : Светлячок; Речь, 2000. – 244 с.

14. Васильев В.Л. Психологический анализ отношений, возникающих на допросе и очной ставке / В.Л. Васильев // Психология личности и малых групп. – Л., 1977. Вып. 8. – 44 с.
15. Водолазский Б.Ф. Конфликты и стрессы / Б.Ф. Водолазский. – М.: Наука, 1999. – 255 с.
16. Волков Б.С. Психология общения детей в детском возрасте / Б.С. Волков, Н.В. Волкова. – М.: Педагогическое общество России, 2003. – 355 с.
17. Ворожейкин И.Е. Конфликтология / И.Е. Ворожейкин, А.Я. Кибанов, Д.К. Захаров. – М.: Инфа-М, 2000. – 244 с.
18. Выготский Л.С. Собр. соч.: в 6 т. / Л.С. Выготский. – Т.3. – М., 1983. – 465 с.
19. Гришина Н.В. Психология конфликта / Н.В. Гришина. – СПб.: Питер, 2003. – 464 с.
20. Громова О.Н. Конфликтология: курс лекций / О.Н. Громова. – М.: Экмос, 2000. – 320 с.
21. Гусева А.С. Конфликт: структурный анализ, консультативная помощь, тренинг / А.С. Гусева. – М.: Наука, 1998. – 228 с.
22. Дмитриев А.В. Конфликтология: учеб. пособие / А.В. Дмитриев. – М.: Гардарики, 2000. – 320 с.
23. Донцов А.И. Проблема конфликта в западной социальной психологии / А.И. Донцов, Т.А. Полозова / Психологический журнал. – 1980. – Т.1. – № 6. – С. 119-133.
24. Донченко Е.А. Личность: конфликт, гармония / Е.А. Донченко, Т.М. Титаренко. – Киев, 1987. – 354 с.
25. Емельянов С.М. Практикум по конфликтологии / С.М. Емельянов. – СПб.: Питер, 2000. – 368 с.
26. Ермолаева М.В. Психология развивающей и коррекционной работы с дошкольниками / М.В. Ермолаева. – М.: Московский психолого-социальный институт, Воронеж: НПО «МОДЭК», 2002. – 166 с.
27. Захаров А.И. Предупреждение отклонений в поведении ребенка / А.И. Захаров. – СПб.: Союз, Лениздат, 2000. – 98 с.

28. Зедгенидзе В.Я. Предупреждение и разрешение конфликтов у дошкольников / В.Я.Зедгенидзе. – М. : Айрис-Пресс, 2006. – 104 с.
29. Иванова Е.Н. Эффективное общение и конфликты / Е.Н. Иванова. – Рига : Эксперимент, 1997. – 249 с.
30. Калинина Р.Р. Тренинг развития личности дошкольника: занятия, игры, упражнения / Р.Р. Калинина. – СПб. : Речь, 2001. – 143 с.
31. Калишенко К.К. проблеме формирования коллективных межличностных отношений / К.К. Калишенко //Дошкольное воспитание. – 1984, №7. – С. 13-15
32. Кволс Дж. Кэтрин. Переориентация поведения детей / Дж. Кэтрин Кволс. – СПб. : Деан, 2000. – 87 с.
33. Ковальчик П. Попередження й вирішення конфліктів / П. Ковальчик. – Донецьк, 2000. – 234 с.
34. Козлова С.А. Дошкольная педагогика / С.А. Козлова. – М. : Наука, 2002. – 259 с.
35. Козырев Г.И. Введение в конфликтологию: Учебное пособие для студентов вузов / Г.И.Козырев. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. – 176 с.
36. Коломинский Я.Л. О взаимоотношениях в группе детей / Я.Л. Коломинский // Дошкольное воспитание. – 1986, №1. – С. 23-25
37. Коломинский Я.Л. Психология взаимоотношений в малых группах / Я.Л. Коломинский. – Минск, 1976. – 241 с.
38. Коломинский Я.Л., Жизневский Б.П. Социально-психологический анализ конфликтов между детьми в игровой деятельности / Я.Л. Коломинский, Б.П. Жизневский // Вопросы психологии, 1990. – № 2. – С. 35-42.
39. Корнелиус Х. Выиграть может каждый. Как разрешать конфликты / Х. Корнелиус. – М. : СТРИНГЕР, 2002. – 167 с.
40. Котырло В.К. Воспитание гуманных чувств у детей / В.К. Котырло. – К. : Знання, 2004. – 236 с.
41. Кох И.А. Конфликты и их регулирование / И.А. Кох. – Екатеринбург, 1997. – 155 с.

42. Кузьменко В.У. Соціальна компетентність дошкільнят: особливості, показники та шляхи розвитку / В.У. Кузьменко // Дошк. виховання. – 2001. – № 9. – С. 11.
43. Левин К. Типы конфликтов / К. Левин. – М. : МГУ, 2002. – 261 с.
44. Леонов Н.И. Основы конфликтологии / Н.И. Леонов. Ижевск : УдГУ, 2000. – 355 с.
45. Леонтьев А.Н. Избранные психологические произведения: в 2 т. / А.Н. Леонтьев – Т. 2. – М., 1983.
46. Лешли Д. Работать с детьми, поощрять их развитие и проблемы / Д. Лешли. – М. : Наука, 2001. – 102 с.
47. Ликсон Ч. Конфликт. Семь шагов к миру / Ч. Ликсон. – СПб. : Питер, 1997. – 164 с.
48. Ложкин Г. Практическая психология конфликта: учебное пособие / Г. Ложкин. – К. : МАУП, 2002. – 256 с.
49. Лютова Е. Шпаргалка для взрослых: Психокоррекционная работа с гиперактивными, агрессивными, тревожными и аутичными детьми / Е. Лютова, Г. Моница. – СПб: Речь, ТЦ «Сфера», 2002. – 187 с.
50. Мелибурда Е. Я-Ты-Мы / Е. Мелибурда. – М. :, Прогресс, 1986. – 175 с.
51. Морозов А.В. Социальная конфликтология: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / А.В. Морозов. – М. : Академия, 2002. – 336 с.
52. Ніколенко Д.Ф. Дошкільна педагогічна психологія / Д.Ф. Ніколенко. – К. : Знання, 2007. – 369 с.
53. Обозов Н.Н. Психология конфликта и способы его разрешения / Н.Н. Обозов. – Л. : ЦПП, 2001. – 254 с.
54. Общая психология /Под ред. В.В. Богословского. – М. : Просвещение. – 1981. – 365 с.
55. Овчарова Р.В. Практическая психология образования / Р.В. Овчарова. – М. : Академия, 2003. – 255 с.
56. Парыгин Б.Д. Основы социально-психологической теории / Б.Д. Парыгин. – М. : Мысль, 1971. – 355 с.

57. Петерина С.В. Воспитание культуры поведения у детей дошкольного возраста / С.В. Петерина. – М., 2003. – 274 с.
58. Петровская Л.А. О понятийной схеме социально-психологического анализа конфликта / Л.А. Петровская // Теоретические и методологические проблемы социальной психологии. – М., 1977. – С. 126-143.
59. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка / Т.І.Поніманська. – К. : Либідь, 2004. – 341 с.
60. Приходько Ю.О. Формування позитивних відносин в дитячому колективі / Ю.О.Приходько. – К. : Знання, 2004. – 237 с.
61. Райгородский Д.Я. Практическая диагностика. Методики и тесты / Д.Я. Райгородский. – Самара: БАХРАХ-М, 2002. – 329 с.
62. Репина Т.А. Группа детского сада и процесс социализации мальчиков и девочек / Т.А. Репина // Дошкольное воспитание. – 1984, №4. – С. 16-20.
63. Романов А.А. Игротерапия : как преодолеть агрессивность у детей. Диагностические и коррекционные методики / А.А. Романов. – М. : Школьная пресса, 2003. – 144 с.
64. Рояк А.А. Психологический конфликт и особенности индивидуального развития личности ребенка / А.А. Рояк. – М., 1988. – 365 с.
65. Русова С.Ф. Теорія і практика дошкільного виховання / С.Ф. Русова. – Л. : Освіта, 2003. – 248 с.
66. Рыжова Н.А. Развивающая среда дошкольных учреждений / Н.А. Рыжова. – М. : Наука, 2003. – 226 с.
67. Семенака С.И. Учимся сочувствовать, сопереживать. Коррекционно-развивающие занятия для детей 5-8 лет / С.И. Семенака. – М.: Аркти, 2003. – 87 с.
68. Скотт Дж. Грехем. Конфликты. Пути их разрешения / Дж. Грехем Скотт. – Киев, 1991. – 133 с.
69. Скребец В.А. Психологическая диагностика: учеб. пособие / В.А. Скребец. – К. : Знання, 2001. – 452 с.

70. Степанов О.М. Основы психологии і педагогіки: навчальний посібник / О.М. Степанов. – К. : Академвидав, 2005. – 520 с.
71. Сулимова Т. Социальная работа и конструктивное разрешение конфликтов / Т. Сулимова. – М. : ИПЦ, 1996. – 280 с.
72. Фетискин Н.П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп / Н.П. Фетискин. – М. : Изд-во Института Психотерапии, 2005. – 227 с.
73. Фопель К. Как научить детей сотрудничать. Психологические игры и упражнения: практическое пособие / К. Фопель. – Генезис, 2003. – 114 с.
74. Хасан Б.И. Конструктивная психология конфликта / Б.И. Хасан. – СПб. : Питер, 2003. – 261 с.
75. Цюрупа М.В. Основы конфліктології та теорії переговорів: навчальний посібник / М.В. Цюрупа. – К. : Кондор, 2004. – 172 с.
76. Шикун А.Ф. Управленческая психология / А.Ф. Шикун, И.М. Филинова. – М. : Аспект-Пресс, 2002. – 265 с.
77. Щедровицкий Г.Б. Организационно-деятельностная игра как новая форма организации и метод развития коллективной мыследеятельности / Г.Б. Щедровицкий. – М., 1995. – 99 с.
78. Эльконин Д.Б. Психология игры / Д.Б. Эльконин. – М. : Владос, 1999. – 264 с.
79. Якобсон С.Г. Психологические проблемы этического развития детей / С.Г. Якобсон. – М., 1984. – С. 23-34.
80. Яковлева Н.Г. Психологическая помощь дошкольнику / Н.Г. Яковлева. – СПб. : Валерии СПД.; М. : ТЦ «Сфера», 2002. – 165 с